

ZAKLJUČNA RIJEČ

U ovoj smo knjizi nastojali ostvariti sedam središnjih ciljeva: (1) ponuditi opći prikaz pragmatike: definirati je, odrediti njezino područje bavljenja i istraživačke ciljeve te predstaviti temeljne pragmatičke pojmove; (2) ponuditi pregled razvoja pragmatike od njezinih začetaka do danas; (3) predstaviti glavne istraživačke metode prikupljanja i obrade jezične građe u pragmatiki; (4) ponuditi opći prikaz računalne i korpusne pragmatike: definirati ih, odrediti njihovo područje bavljenja, ciljeve, metodologiju i primjenu; (5) prikazati odnos između gramatike i pragmatike te (p)opisati gramatičke kategorije u hrvatskome i srpskome jeziku koje su izravno povezane s kontekstom jezične upotrebe (*gramatičko-pragmatičke kategorije*); (6) predstaviti primjere korpusnopragmatičkih analiza gramatičko-pragmatičkih i drugih pragmatičkih pojavnosti u hrvatskome i srpskome jeziku te (7) prikazati izradu specijaliziranoga korpusa s pragmatičkom anotacijom „po mjeri” istraživanja govornih činova. U nastavku slijedi pregled ostvarenih ciljeva organiziran po cjelinama knjige.

(1) Opći prikaz pragmatike predstavljen je u prvoj cjelini knjige pod naslovom *Lingvistička pragmatika: prikaz discipline, temeljni pojmovi, jezgrena pragmatička područja*:

- predstavljena je njezina definicija i područje bavljenja u okviru različitih pragmatičkih tradicija (s naglaskom na razlikama između angloameričke i europske/kontinentalne tradicije)
- prikazana su glavna obilježja komunikacijskoga procesa i principa na kojima se taj proces zasniva
- definirani su temeljni pragmatički pojmovi i jedinice pragmatičke analize (rečenica i iskaz, tekst i diskurs, rečenično značenje i smisao iskaza, propozicija, kontekst i kotekst)
- predstavljena su jezgrena pragmatička područja s naglaskom na definiciji predmeta njihova bavljenja te prikazu najutjecajnijih teorija iz pojedinih područja
 - **referencijalnost** – prikazana je definicija referencijalnosti te su opisane njezine vrste i sredstva izražavanja
 - **deiksa** – prikazana je definicija deikse, opisani su mehanizmi deiktiranja deiktičnih izraza u iskazu, a pomoću ilustrativnih

primjera predstavljene su različite vrste deikse (personalna, mjesna, vremenska, socijalna i diskursna deiksa) te jezična sredstva njihova izražavanja

- **implicitna značenja** – prikazane su različite vrste implicitnih značenja u iskazu (implikatura, presupozicija, semantička implikacija), predstavljena je teorija načela konverzacije Paula Gricea (kooperacijski princip i konverzacijske maksime) te novograjsovski i postgrajsovski pristupi implicitnim značenjima
- **presupozicija** – predstavljene su različite vrste presupozicija i njihovih okidača te su prikazana njihova obilježja i mehanizmi prijenosa
- **implikatura** – predstavljene su različite vrste implikatura (konvencionalna i konverzacijska implikatura; generalizirana i partikularizirana konverzacijska implikatura), njihove definicije, obilježja i mehanizmi prijenosa
- **govorni činovi** – predstavljena je teorija govornih činova Johna Austina i Johna Searlea, prikazane su njihove definicije i tipologije govornih činova te su opisana glavna obilježja i funkcije govornih činova i govornih događaja
- **konverzacijska analiza** – predstavljena su strukturalna obilježja konverzacijskoga čina te su prikazani temeljni pojmovi, metodologija i ciljevi konverzacijske analize
- **uljudnost** – definiran je pojam uljudnosti u pragmatici, predstavljene su najutjecajnije teorije uljudnosti te su prikazane tipologije različitih strategija uljudnosti, kao i verbalna i neverbalna sredstva posredstvom kojih se ostvaruju u razgovoru.
- temeljni pojmovi iz pojedinih pragmatičkih jezgrenih područja prikazani su pomoću ilustrativnih primjera na hrvatskome jeziku

(2) Pregled razvoja lingvističke pragmatike od njezinih začetaka do danas ponuđen je u drugoj cjelini knjige pod naslovom *Lingvistička pragmatika: kratki pregled razvoja discipline*:

- prikazani su „službeni počeci” razvoja pragmatike, koji se vezuju uz Charlesa Morrisa i predstavnike oksfordske škole filozofije običnoga jezika (Johna Austina, Johna Searlea, Paula Gricea i dr.)
- prikazan je razvoj pragmatičke misli koji je prethodio „službenim počecima” pragmatike bez izravnoga utjecaja na razvoj lingvističke pragmatike (protopragmatika, pragmatizam, pragmatika *avant la lettre*)
- izneseni su razlozi zbog kojih jezik u upotrebi nije bio predmetom najužega lingvističkoga interesa sve do 70-ih godina 20. stoljeća
- prikazan je razvoj suvremene pragmatike od 70-ih godina do danas s osvrtom na razvoj i položaj pragmatike u hrvatskoj lingvistici

(3) Prikaz glavnih istraživačkih metoda prikupljanja i obrade jezične građe u pragmatiki predstavljen je u trećoj cjelini knjige pod naslovom *Istraživačke metode u pragmatiki*:

- predstavljene su jedinice pragmatičke analize i njihova klasifikacija s obzirom na opseg (mikrojedinice i makrojedinice) te način i medij prijenosa (govoreni i pisani jezik, jezik digitalne komunikacije te sredstva neverbalne komunikacije)
- prikazane su različite vrste elicitirane i neelicitirane jezične građe koje mogu biti podvrgnute pragmatičkoj analizi: predstavljena je klasifikacija jezične građe s obzirom na njezin obim, ne/fikcionalnost, situacijsku uvjetovanost te stupanj istraživačeva utjecaja (uslijed njezina prikupljanja)
- (p)opisani su različiti istraživački pristupi u pragmatiki (empirijski i neempirijski, deduktivni i induktivni, poredbeni i neporedbeni, longitudinalni i transverzalni, sinkronijski i dijakronijski, kvantitativni i kvalitativni, mikropragmatički i makropragmatički i dr.) te klasifikacija istraživanja s obzirom na primijenjenu metodologiju i/ili predmet istraživanja (istraživanja prvoga i drugoga reda, reprezentativna i

nereprezentativna istraživanja, istraživanja govorenoga/pisanoga jezika i dr.)

- (p)opisane su različite metode prikupljanja jezične građe (intervju, elicitacija narativa, najavljeno i nenajavljeno snimanje razgovora, sudjelovanje s promatranjem, metoda igranja uloga, upitnici sa zadacima elicitiranja dijaloga i dopunjavanja diskursa), a njihova je primjena prikazana na primjerima pojedinih pragmatičkih istraživanja hrvatskoga jezika
- prikazana su etička načela kojih bi se istraživači trebali pridržavati prilikom prikupljanja i obrade jezičnih podataka za potrebe provođenja (pragmatičkih) istraživanja

(4) Opći prikazi računalne i korpusne pragmatike predstavljeni su u četvrtoj cjelini pod naslovom *Obrada prirodnog jezika, računalna pragmatika i korpusnopragmatički pristup jeziku u upotrebi*:

- predstavljeno je područje bavljenja obrade prirodnog jezika (OPJ), definirani su temeljni pojmovi poput prirodnih, umjetnih i formalnih jezika te je prikazan odnos između OPJ-a i (računalne) lingvistike
- predstavljena je definicija računalne pragmatike te je ponuđen prikaz njezina razvoja, područja bavljenja, istraživačkih ciljeva i metoda
- (p)opisane su vrste jezičnih alata i resursa čijom se izradom bavi računalna pragmatika
- pobliže su predstavljena dva tematska područja računalne pragmatike: izrada i primjena jezičnih korpusa te problem interpretacije i generiranja govornih činova
- ponuđen je opći prikaz korpusa, predstavljena su njihova obilježja, podjela na vrste te mogućnosti njihove primjene
- prikazane su pojedine sheme za označavanje korpusa, kao i alati za njihov razvoj i analizu; predstavljeni su izabrani javno dostupni korpusi hrvatskoga i srpskoga jezika te primjer jednoga korpusa s pragmatičkom anotacijom

- predstavljena je definicija korpusne pragmatike te je ponuđen prikaz njezina razvoja, područja bavljenja i istraživačkih ciljeva
- prikazana je metodologija korpusnopragmatičkih istraživanja: vertikalno-horizontalna Metoda 1 (*forma* → *funkcija*) te horizontalno-vertikalna Metoda 2 (*funkcija* → *forma*)

(5) Odnos između gramatike i korpusne pragmatike prikazan je u petoj cjelini knjige pod naslovom *Gramatika i (korpusna) pragmatika*:

- prikazan je odnos između gramatičkih i pragmatičkih jezičnih pojava te su predstavljena različita tumačenja odnosa između gramatike i pragmatike kao međusobno (ne)povezanih lingvističkih disciplina odnosno pristupa jeziku
- (p)opisane su gramatičke kategorije u hrvatskome i srpskome jeziku koje su izravno povezane s kontekstom jezične upotrebe (*gramatičko-pragmatičke kategorije*): npr. kategorija (ne)određenosti, gramatički i leksičko-gramatički deiktici, tip/modus rečenice, gramatički i leksičko-gramatički markeri modalnosti, kategorijalni kompleks apelativnosti, gramatičke pojavnosti u službi prijenosa/markiranja implicitnih značenja, gramatičke pojavnosti u službi strategija uljudnosti
- prikazane su korpusnopragmatičke metode proučavanja pragmatičkih obilježja i funkcija gramatičkih pojava na primjerima hrvatskoga i srpskoga jezika

(6) Primjeri korpusnopragmatičkih analiza pragmatičko-gramatičkih i pragmatičkih pojava u hrvatskome i srpskome jeziku predstavljani su u šestoj, sedmoj i osmoj cjelini knjige:

- u šestoj cjelini knjige pod naslovom *Kategorija (ne)određenosti i pridjevski vid: korpusnopragmatička analiza* provedena je kontrastivna korpusna analiza pragmatičkih funkcija i upotrebe određenih i neodređenih pridjeva kao potencijalnih markera (ne)određenosti u hrvatskome i srpskome jeziku (popis hipoteza i rezultata istraživanja v. u Tablici 56)

- u sedmoj cjelini knjige pod naslovom *Pragmatičke funkcije i obilježja glagola u imperativu: korpusnopragmatička analiza* provedena je kontrastivna korpusna analiza pragmatičkih funkcija, obilježja i upotrebe glagola u imperativu kao primarnoga gramatičkoga sredstava izražavanja semantičko-pragmatičke kategorije imperativnosti u hrvatskome i srpskome jeziku (popis hipoteza i rezultata istraživanja v. u Tablici 57)

(NE)ODREĐENOST		
Br.	Hipoteza	Rezultat
H1	U sklopu imenskoga predikata i imenskoga predikatnoga proširka tipična je upotreba neodređenih pridjevskih oblika.	Potvrđeno
H2	U složenim vlastitim imenima te uz imenice u vokativu tipična je upotreba određenih pridjevskih oblika.	Djelomično potvrđeno
H3	Određeni pridjevi koriste se u sklopu imenskih izraza određenoga i neodređenoga statusa, stoga nisu u funkciji gramatičkoga markera određenosti.	Potvrđeno
H4	Neodređeni pridjevi tipično se koriste u sklopu imenskih izraza neodređenoga statusa, stoga su potencijalno u funkciji gramatičkoga markera neodređenosti.	Potvrđeno
H5	Određeni pridjevski oblici zamijenili su neodređene pridjevske oblike u kosim padežima.	Potvrđeno
H6	Upotreba neodređenih pridjeva frekventnija je na hrvatskome govornome području nego na srpskome govornome području.	Nije potvrđeno

Tablica 56. Sažeti prikaz hipoteza i rezultata istraživanja iz Cjeline 6 (prema Tablici 26)

IMPERATIVNOST		
Br.	Hipoteza	Rezultat
H1	Direktivni imperativi prototipno su sredstvo izražavanja imperativnosti.	Potvrđeno
H2	Imperativi želje i dopuštanja te imperativi upute manje su frekventni u upotrebi od direktivnih imperativa.	Potvrđeno
H3	Ilokucijska snaga imperativnih iskaza može varirati od blage do jake, a za direktivne je imperative karakteristična jaka ilokucijska snaga (koja se u komunikaciji može modificirati u skladu s načelima uljudnosti).	Nije potvrđeno
H4	Ilokucijska snaga iskaza može se modificirati (pojačati ili ublažiti) leksičkim modifikatorima.	Djelomično potvrđeno
H5	Niječni imperativi manje su frekventni u upotrebi od jesnih, a ilokucijska snaga perifrastičnih niječnih oblika blaža je od ilokucijske snage jednostavnih niječnih oblika.	Djelomično potvrđeno
H6	Ne postoje veće razlike među upotrebnim i funkcionalnim obilježjima imperativa na hrvatskome i srpskome govornome području.	Potvrđeno

Tablica 57. Sažeti prikaz hipoteza i rezultata istraživanja iz Cjeline 7 (prema Tablici 35).

- u osmoj cjelini knjige pod naslovom *Načini i sredstva izražavanja direktivnosti: korpusnopragmatička analiza govornih činova* na specijaliziranome je korpusu govornih činova provedena korpusnopragmatička analiza načina i sredstava izražavanja direktivnosti te njihovih pragmatičkih obilježja i funkcija u hrvatskome jeziku (popis hipoteza i rezultata istraživanja v. u Tablici 58)

DIREKTIVNOST		
Br.	Hipoteza	Rezultat
H1	Indirektni direktivni govorni činovi frekventniji su od direktnih, posebice među sugovornicima koji nisu u familijarnome odnosu.	Potvrđeno
H2	Imperativni iskazi frekventniji su tip direktnih direktivnih govornih činova od iskaza s direktivnim performativnim glagolom u prvome licu.	Potvrđeno
H3	Indirektni govorni činovi najčešće se sastoje od asertivnih ili upitnih iskaza s glagolom u indikativu.	Potvrđeno
H4	Upotrebom glagola u kondicionalu u sklopu direktivnih govornih činova koji se sastoje od asertivnih ili upitnih iskaza ublažava se njihova ilokucijska snaga.	Potvrđeno
H5	Direktni direktivni govorni činovi jake ilokucijske snage frekventniji su u komunikaciji među sugovornicima u familijarnome odnosu, dok su direktni direktivni govorni činovi slabije ilokucijske snage frekventniji u komunikaciji među sugovornicima koji nisu u familijarnome odnosu.	Potvrđeno
H6	Direktivni govorni činovi s eksplicitno iskazanim propozicijskim sadržajem frekventniji su od direktivnih govornih činova s implicitno iskazanim propozicijskim sadržajem, posebice u komunikaciji među sugovornicima koji nisu u familijarnome odnosu.	Potvrđeno
H7	Prilikom upotrebe direktivnih govornih činova u komunikaciji među sugovornicima u familijarnome odnosu tipičnija je primjena strategija pozitivne uljudnosti, dok je u komunikaciji među sugovornicima u nefamilijarnome odnosu tipičnija primjena strategija negativne uljudnosti.	Djelomično potvrđeno
H8	Leksički ublaživači ilokucijske snage češće se koriste u komunikaciji među sugovornicima u nefamilijarnome odnosu, dok se poticajne čestice (adhorativi) češće koriste u komunikaciji među sugovornicima u familijarnome odnosu.	Potvrđeno

Tablica 58. Sažeti prikaz hipoteza i rezultata istraživanja iz Cjeline 8 (usp. Tablica 54).

(7) izrada specijaliziranoga korpusa s pragmatičkom anotacijom „po mjeri” istraživanja sredstava i načina izražavanja direktivnosti u govornim činovima prikazana je u devetoj cjelini knjige pod naslovom *Razvoj specijaliziranoga korpusa direktivnih govornih činova*:

- prikazan je proces izrade te su opisana obilježja *Korpusa direktivnih govornih činova hrvatskoga jezika* (DirKorp) koji je javno dostupan na poveznici: <https://github.com/pbago/DirKorp>.

*

Ovom smo knjigom nastojali ponuditi jezgrovit uvodnik u lingvističku pragmatiku te predstaviti metode i primjenu računalne i korpusne pragmatike kao perspektivnih interdisciplinarnih područja „u nastajanju”, koja u posljednja dva desetljeća znatno pridonose unapređivanju i proširivanju dometa proučavanja jezika u upotrebi.

Područje pragmatičkih istraživanja iznimno je široko i šaroliko, stoga mnoge pragmatičke teme i pristupi u ovoj knjizi nisu ni dotaknuti. Nadamo se da će ova knjiga pomoći stručnjacima i studentima u daljnjem otkrivanju njezinih dometa, da će pozitivno utjecati na njezin razvoj u hrvatskoj lingvistici te potaknuti istraživanja pragmatičkih aspekata hrvatskoga i drugih južnoslavenskih jezika – s posebnim naglaskom na primjenu računalnopragmatičkih i korpusnopragmatičkih metoda i pristupa.